

ZAGADNIENIA OGÓLNE

Anna Omulecka, Elżbieta Sajenczuk

O MOTYWACJI UCZENIA SIĘ JĘZYKA POLSKIEGO W STUDIUM JĘZYKA POLSKIEGO DLA CUDZOZIEMCÓW W ŁODZI

Nauczenie się języka obcego dla każdego człowieka jest skomplikowanym procesem, angażującym jego intelekt i psychikę. Opanowanie języka obcego wiąże się najczęściej z jakąś potrzebą czy koniecznością uczącego się. Jest najczęściej środkiem do realizacji dalszych różnorodnych planów życiowych.

Dla cudzoziemców przybywających do Studium Języka Polskiego w Łodzi wyuczenie się języka polskiego staje się najistotniejszą potrzebą w pierwszym roku pobytu w Polsce. Po dziesięciomiesięcznej nauce i egzaminie oceniającym stopień opanowania języka polskiego studenci rozpoczynają naukę na wybranych przez siebie różnych kierunkach studiów w uczelniach polskich.

Nasi cudzoziemcy pragną nauczyć się języka jak najlepiej, bo od stopnia umiejętności posługiwania nim zależy w znacznej mierze ich los na dalszych studiach. Ten rodzaj motywacji, określony jako instrumentalny¹, jest dostatecznie silny, by zmobilizować uczącego się do zrealizowania planu, jakim jest nauczanie się języka polskiego w tak krótkim czasie.

Opanowanie języka polskiego przez cudzoziemców w Studium staje się dla nich silnym motywem, który może ukierunkować i zintegrować zachowanie uczącego się. Kryteria motywacji, jakie na początku posiada student, mogą być też modyfikowane przez niego samego. Funkcjonowanie umysłu ludzkiego jest zależne od siły i rodzaju motywacji². Nie można pominąć tu roli inteligencji, pamięci zdolności ko-

¹ E. I n g r a m, Psychologia uczenia się, [w:] Rozprawy z językoznawstwa stosowanego, t. I, Warszawa 1983, s. 270.

² J. R e y k o w s k i, Emocje i motywacje, [w:] Psychologia, red. T. T o m a s z e w s k i, Warszawa 1978, s. 606-628.

jarzenia, myślenia indukcyjnego i analitycznego w trudnym procesie uczenia się języka obcego. Motywacja jednak wydaje się tym czynnikiem, który wpływa na proces spostrzegania, myślenia i w zasadniczy sposób decyduje o przebiegu skomplikowanego procesu akwizycji języka obcego³.

Istotną sprawą jest to, aby silną motywację posiadaną w punkcie wejściowym, to znaczy na początku, student mógł utrzymać przez cały okres nauki. Podtrzymywanie motywacji uczącego się mieści się, jak się wydaje, w czterech najważniejszych jego działaniach:

1. W uzyskiwaniu jak największej liczby informacji, która pozwala na kontakt z nie znanym mu społeczeństwem, z kolegami w grupie, z nauczycielem i ze środowiskiem Studium.

2. W ciągłym dążeniu do lepszego poznania języka, którego się uczy i pragnieniu zajęcia dobrej, czy lepszej niż dotychczas, pozycji w grupie w Studium, czy jakiejś innej.

3. W nieustannym pragnieniu konfrontowania opinii i sądów ze zdaniem Polaków w nowo poznawanym języku.

4. W chęci sprawdzenia siebie jako osoby sprawnej intelektualnie i akceptowanej przez uczących się i otoczenie.

Jeżeli w psychologii motywację określa się jako siłę energetyczną działania człowieka⁴, to oczywiście ta siła będzie w sposób naturalny przybierać różne natężenia w dziewięciomiesięcznym procesie nauki. Jest to również okres trudnej adaptacji do nowych warunków nauki i życia. Na motywację i jej siłę mają wpływ: poziom umysłowy uczącego się, stan uzdolnień specjalnych, jak również uprzednie doświadczenia, stan świadomości, pochodzenie społeczne, wychowanie i środowisko domowe, posiadane idee, rodzaj i poziom ukończonej przez studenta szkoły.

W utrzymaniu dostatecznego poziomu motywacji przeszkadzają pojawiające się różnego rodzaju niepokoje i zakłócenia⁵. Najistotniejszymi ich przyczynami wydają się być:

1. Dysproporcja między potrzebami i możliwościami studenta z jednej strony, a zaistniałymi warunkami uczenia się i życia z drugiej.

³ J. A r a b s k i, Psychologiczne podstawy glottodydaktyki, [w:] Psychologiczne podstawy nauczania języków obcych, VII Ogólnopolskie Sympozjum Neofilologiczne, Katowice 1984, s. 5-13.

⁴ A. A. B r a t k o, P. P. W o ł k o w, Modelowanie czynności psychicznych, Warszawa 1973, s. 238-245.

⁵ J. E. M u r r a y, Motywacja i uczucia, Warszawa 1968, s. 22-36.

2. Negatywne oceny lub fakt niedocenienia wysiłków studenta przez nauczyciela.

3. Zły stan zdrowia fizycznego lub psychicznego uczącego się.

Niekorzystne stany emocjonalne u cudzoziemca występują wtedy, kiedy zauważa on rozbieżności między swoimi wyobrażeniami a zaistniałą rzeczywistością w kraju, do którego przybył. Student przyjeżdża z pewnym już nastawieniem. Zauważmy, że jeśli pochodzi on z kraju o surowych dogmatach religijnych czy politycznych, albo też poddawany był rygorystycznemu wychowaniu, niełatwo przychodzi mu zmienić w swojej psychice nastawienie do nowej rzeczywistości i może to prowadzić do konfliktu studenta z otoczeniem i nauczycielem.

Powtarzające się negatywne oceny nauczyciela są też przyczyną powstawania ujemnych emocji. Zdarza się, że student wkłada dużo wysiłku w swoją naukę, oczekuje sukcesu, a spotyka go niepowodzenie. Lęk przed uzyskaniem złej oceny obniża jego możliwości intelektualne, w stresowych momentach osiąga on wyniki poniżej swoich możliwości, traci wiarę w nie i pojawia się u niego poczucie obniżonej wartości. Ujemne więc napięcia motywacyjne mogą negatywnie wpływać na zachowanie uczącego się i na przebieg nauki języka polskiego. Obserwujemy, że studenci Arabowie czy Latynosi często reagują w takich sytuacjach gniewem, objawami wrogości czy nawet agresją.

Istotną rolę powinien odegrać nauczyciel, ponieważ musi on szukać takich sytuacji, by wzbudzić u uczącego się przeświadczenia o możliwości osiągnięcia sukcesu w opanowaniu języka i jest pożyteczne, aby pomógł mu w okresach wahań i załamania.

Nie bez znaczenia jest też stan fizyczny i psychiczny studenta. Nasi cudzoziemcy mają trudności w adaptacji klimatycznej, żywieniowej, mieszkaniowej i społecznej. Zmiana trybu i warunków życia wpływa na stany psychiczne - może wówczas pojawiać się uczucie przygnębienia, niepokoju. Zanikają wtedy dodatnie napięcia⁶, niewątpliwie korzystne w utrzymaniu odpowiedniego poziomu motywacji uczenia się języka. Często są także stany złości i frustracje, gdyż studenci czują się osamotnieni bez rodziny, przyjaciół, a także często bez wiadomości od nich przez wiele tygodni, czy nawet miesięcy.

⁶ A. F r a c z e k, M. K o f t a, Frustracje i stres psychologiczny, [w:] Psychologia..., s. 628-678.

Studenci dokonują wielkiego wysiłku, aby utrzymać się w dobrej kondycji psychicznej i żeby różne okresowe niepowodzenia w nowej dla nich sytuacji życiowej nie załamały ich i nie zniechęciły do dalszej pracy. Mają oni wielogodzinny dzień nauki, nie mają wolnych sobót. Pracy umysłowej wykonywanej w domu, towarzyszy niewygodna. Małe, nieodpowiednie do pracy pokoje i hałas spowodowany zachowaniem współmieszkańców przeszkadzają w nauce.

Wzrasta liczba przyjeżdżających do Polski studentów, którzy w naszym kraju chcą zdobyć wyższe wykształcenie, albo je pogłębić (specjalizacje, doktoraty). Zapewne mają oni informacje o trudnościach kraju, do którego przyjeżdżają na parę lat. Dlaczego podejmują decyzję przyjazdu, jak radzą sobie z trudnościami, jak rozwiązują swoje problemy, jak przebiega im ten trudny pierwszy rok nauki?

Takie pytania zadają sobie uczący. Autorki szukały odpowiedzi na te pytania, a także potwierdzenia swoich wieloletnich obserwacji w wynikach badań ankietowych przeprowadzonych w roku akademickim 1983/1984 w Studium, wśród 84 studentów.

Badania były przeprowadzone pod koniec II semestru, wśród studentów wchodzących w skład ośmiu grup kończących naukę w czerwcu (w Studium obowiązuje 3 terminy zakończenia zajęć: 17 czerwca, 1 i 10 lipca, w zależności od czasu przyjazdu cudzoziemców do Łodzi). Badania ankietowe przeprowadzono więc w tym okresie nauki, kiedy słuchacze mieli już pewną umiejętność posługiwania się językiem polskim. Anonimową ankietę przeprowadziły autorki artykułu. Przebadani w ankietach studenci to przybysze z krajów Bliskiego Wschodu, takich jak Irak, Iran, Jemen, Jordania, Liban, Palestyna, Syria w liczbie 25 osób; z krajów afrykańskich (Angola, Nigeria, Madagaskar, Gambia, Kenia, Senegal, Sudan, Zambia) w liczbie 17 osób; z krajów Magrebu (Algieria, Maroko) - 6 osób; z Ameryki Łacińskiej (Peru, Kolumbia, Brazylia) - 12 osób; z Wietnamu - 24 osoby. Te narodowości autorki uznały za najbardziej reprezentatywne dla Studium. Wśród ankietowanych nie było kobiet.

Rozpiętość wieku ankietowanych studentów była duża, bo od 18 do 40 lat. 18 lat miało 3 studentów. W wieku 20 lat było 15; w wieku 19 lat - 14; w wieku 21 lat - 16; 22 lata miało 12 studentów; 23 lata - 5 studentów, 24, 25 lat po 4 studentów; 26 lat - 3 studentów; 27 lat - 2 studentów. Wiek 6 doktorantów wietnamskich wahał się od 28 do 40 lat.

Ankietowani to w większości młodzież pochodzenia inteligenckiego (40 osób) robotniczego (14) chłopskiego (13) kupieckiego (13) i rzemieślniczego (4). Pochodzili najczęściej z dużych miast, zwłaszcza ze stolic (47 osób), z małych miast (14), ze wsi leżących blisko (13) i daleko od miasta (10).

Zapytani o zawody rodziców podają następujące - jeśli chodzi o ojca - lekarz (6 osób), nauczyciel (8), ekonomista (1), inżynier (10), tłumacz (1), oficer (1), milicjant (1), urzędnik (9), technik (2), rzemieślnik (4), handlowiec (13), robotnik (14), rolnik (13).

Matki w większości zajmują się domem (61), są nauczycielkami (10), robotnicami (4), urzędniczkami (2), inżynierami (1), rolnikami (2), lekarkami (1), rzemieślnikami (1), pielęgniarkami (1), sprzedawczyniami (1).

Wiemy, że naczelnym motywem przyjazdu cudzoziemców-studentów jest odbycie studiów wyższych na uczelniach polskich. Połowa ankietowanych studentów (42) twierdzi, że rozpoczyna studia z potrzeby zdobycia dobrego, interesującego zawodu, przy czym 30 wśród nich dodaje, że była to jedyna możliwość studiowania w Europie. Tylko 4 było zainteresowanych ustrojem społeczno-politycznym w Polsce; ale aż 40 poziomem nauki w Polsce. 12 przyjechało do Polski, bo już wcześniej interesowali się Polską i Polakami, 3 studentów z krajów arabskich podało, że studia w Polsce są tanie. Przy wypełnianiu ankiety studenci podawali czasem równolegle po 2 czynniki, np. możliwość studiowania w Europie i poziom nauki w Polsce.

Celem studiów w Polsce jest zdobycie dobrego zawodu (48 studentów), podniesienie pozycji społecznej (11), chęć zdobycia dużej wiedzy, co jest nieosiągalne w ich krajach (38). Tylko 2 studentów podaje, że chcą osiągnąć lepsze niż rodzice warunki materialne.

Większość respondentów przyznaje, że wybrała kierunek przyszłych studiów zgodnie z zainteresowaniami (50), 21 było wytypowanych przez swój rząd, 3 podjęło studia zgodnie z wolą rodziców, 8 wybrało kierunek studiów przypadkowo (nie podali przyczyny). Zwraca uwagę fakt, że wśród 21 typowanych na kierunki techniczne było 16 Wietnamczyków. Natomiast studia wybrane zgodnie z zainteresowaniami to medycyna (16 studentów), stomatologia (3), weterynaria (3). Pozostałe kierunki to elektronika, geologia, górnictwo, budowa okrętów, oceanografia i telekomunikacja, przy czym zwraca uwagę liczba informatyków, bo jest ich aż 11.

Musimy wziąć pod uwagę fakt, że duża liczba studentów przed podjęciem nauki w Studium miała przerwę w kształceniu się. Z ankiety wynika, że spora grupka młodych ludzi już pracowała (12). Część pracowała i uczyła się (16), są też tacy, którzy studiowali już w swoim kraju albo za granicą (23). Jeśli studenci nie mieli przerwy w treningu uczenia się, lepiej znoszą trud przyswajania sobie wiedzy, wymagania nauczyciela, umieją koncentrować się, są wdrożeni do systematycznej i samodzielnej pracy.

Istotną sprawą staje się poziom przygotowania wyniesiony przez naszych cudzoziemców ze szkół średnich, gdyż to w dużej mierze stanowi o realizacji programu nauczania w Studium takich przedmiotów jak fizyka, chemia, biologia, matematyka. Kiedy sami studenci musieli określić ten poziom wywołało to nasze zdziwienie, że tak wysoko się oceniają, bo aż 33 osoby na 84 widzą swoje przygotowanie jako bardzo dobre, 47 jako wystarczające, a tylko 4 respondentów stwierdza, że ich wiedza jest niewystarczająca. Najbardziej krytycznie oceniali siebie Latynosi. Dobra samoocena studentów nie pokrywa się z oceną uczących, którzy na zajęciach z przedmiotów ścisłych mogą dosyć prędko zorientować się w stanie wiedzy merytorycznej wyniesionej przez studentów ze szkół. Prawdopodobnie opinię o swoich umiejętnościach wyrażają nasi słuchacze na podstawie ocen z egzaminów maturalnych, lub porównują swoje wyniki z wynikami kolegów ze szkół średnich w swoich krajach. Trudno jest tu nam coś powiedzieć o poziomie nauczania w szkołach, które ukończyli. Stwierdzamy jednak, że najlepiej przygotowanymi studentami są Cypryjczycy, którzy nie tylko osiągają bardzo dobre wyniki w nauce, ale posiadają w wysokim stopniu rozwinięte poczucie dyscypliny, obowiązkowość i umiejętność samokształcenia.

Brak umiejętności samodzielnej pracy, techniki uczenia się, u dużej liczby studentów jest przeszkodą w systematycznym poszerzaniu wiedzy. Z kolei dla nauczyciela staje się to dodatkowym zadaniem, by oprócz przekazywanej wiedzy uczyć studenta, jak np. robić zapis w zeszycie, jak pracować z książką, ze słownikiem, z różnego rodzaju tekstami, jak wreszcie organizować sobie pracę w domu.

Student wkłada dużo wysiłku, aby w procesie poznawania języka obcego, jakim jest w tym wypadku język polski, równocześnie uzupełniać wiedzę nowymi treściami z innych przedmiotów i jeszcze szukać skutecznej metody uczenia się. Jest to też bardzo trudny problem dla nauczycieli tych przedmiotów. Wytwarza się taka situa-

cja, że motywacja uczenia się języka obcego u studenta zostaje wymieniona na pragnienie opanowania materiału z przedmiotów kierunkowych, ponieważ jest to dla niego pierwszorzędne zadanie na tym etapie nauki. Następuje wtedy obniżenie poziomu motywacji uczenia się języka polskiego. Szczególnie trudna rola przypada nauczycielowi, który musi skłonić uczącego się do systematycznej pracy. Atrakcyjność metod pracy nauczyciela jest również istotnym argumentem w utrzymaniu chęci do nauki u studenta.

Dla każdego studenta rozpoczęcie nauki w Studium i jej kontynuacja związane są ze stresem. Jak radzą sobie studenci z nauką w pierwszym roku pobytu w Polsce, w czym przede wszystkim upatrują przyczyny swoich niepowodzeń? Tylko dwóch na 84 odpowiedziało, że nie ma żadnych trudności. Na pytanie, który etap nauki i pobytu w Polsce był najtrudniejszy, 35 studentów odpowiedziało, że pierwsze cztery tygodnie i początki nauki innych przedmiotów, dla dalszych 35 były to pierwsze dni i początki nauki innych przedmiotów, a 14 podawało takie przyczyny, jak koniec roku i powtarzanie programu przedmiotów ścisłych. Brak sukcesów w czasie nauki studenci (30) widzą w braku zdolności językowych i odmienności systemu gramatycznego języka polskiego, braku dobrej pamięci i koncentracji (21), w złym samopoczuciu (19), w braku dobrego przygotowania ze szkoły średniej (8), częstych chorobach (9), braku chęci do nauki (11), w złym systemie nauki w Studium (13), w zbyt dużym obciążeniu programowym (14) i złym kontakcie z nauczycielem (6).

Trzeba zdawać sobie sprawę, że każdy uczący się wytworzył już sobie subiektywny obraz procesu uczenia się na podstawie poprzednich doświadczeń i mogą im nie odpowiadać wymagania nauczyciela, jego metoda uczenia, osobowość. Zdarza się, że student wywiera presję na uczącego, wprost domaga się, aby to nauczyciel dostosował się do jego wymogów.

Spora liczba studentów swoje niepowodzenia widzi w fakcie, że osiągnięte przez nich wyniki nie są zgodne z ich wyobrażeniami o własnych możliwościach i zdolnościach. Brak satysfakcji i sukcesów prowadzi zawsze do obniżenia motywacji⁷. Na wszystkich etapach nauki języka student oczekuje informacji o swoich postępach. Zauważenie wysiłków studenta, pomoc w usuwaniu błędów, pochwała postępów uczącego się przy wykonywaniu różnorodnych zadań języko-

⁷ J. Sylwestrowicz, *Lekcje języka obcego*, Warszawa 1979, s. 41.

wych jest zawsze impulsem do czynienia dalszych wysiłków przez ucznia. Ten fakt w dużej mierze przyczynia się do utrzymywania się motywacji na odpowiednim poziomie i zwiększa odporność na chwilowe niepowodzenia czy zmęczenie.

Okres nauki języka polskiego w Studium to równocześnie czas przystosowania się studenta do życia w Polsce. Najtrudniejsze są dla przybywającego do Studium cudzoziemca pierwsze cztery tygodnie nauki, kiedy wprowadzane są oprócz języka polskiego tak zwane przedmioty kierunkowe, np. w grupie politechnicznej: matematyka, chemia, fizyka. Jest to też nietatwe zadanie dla nauczycieli. Od udanego początku, dobrego porozumienia między nauczycielem a studentami w dużej mierze zależy wytworzenie dobrej atmosfery w grupie.

Nauczyciele pracujący wiele lat z cudzoziemcami skłonni są twierdzić, że studenci są często mało krytyczni w stosunku do swoich postępów w nauce. Być może jest to problem różnej mentalności uczących się i nauczycieli albo też inne rozumienie potrzeb w zakresie przyswajania wiedzy.

Należy też zwrócić uwagę na fakt, że słabą motywację do nauki mają ci studenci, którzy z różnych względów nie chcą pozostać w swoim kraju i wybór studiów za granicą staje się dla nich pretekstem do wyjazdu. W Studium ci cudzoziemcy zmieniają wielokrotnie kierunki studiów, są niezdecydowani. Wybierając wreszcie taki kierunek, który wydaje im się najłatwiejszy do studiowania, gdyż głównym motywem jest dla nich pozostanie w Polsce.

Czy nasi studenci posiadają w dostatecznym stopniu dyscyplinę wewnętrzną? Wydawałoby się, że przyjeżdżający do Polski studenci, ludzie już dojrzały, powinni ją mieć w dostatecznym stopniu. Z wypowiedzi ankietowych wynika, że dyscyplina ta jest wystarczająca w ocenie 50 studentów, spora grupa (20 osób) ocenia swoją mobilizację wewnętrzną jako słabą, o niskiej dyscyplinie mówią 3 osoby, a o wysokiej - 14.

Obserwujemy, że duża liczba młodych ludzi, oderwana od rodziny, domu i surowej obyczajowości zachłannie korzysta ze swobody. Nikt ich przecież już nie kontroluje. Samodzielne, dorosłe życie ma wiele pokus. Ci, którzy posiadają słabą wolę, nie pracują systematycznie i w nauce nie osiągają oczekiwanych dobrych rezultatów. Chęć kształcenia zostaje niekiedy zamieniona na pragnienie ciągłego używania i zabawy.

Nierzadko jednak obserwujemy, że ten pierwszy rok pobytu i nauki w Polsce staje się dla nich okresem wypracowywania wewnętrznej dyscypliny i systematyczności. Pragnienie osiągnięcia celu, jakim jest odbycie studiów w Polsce, sprzyja rozwojowi pozytywnych cech uczącego się.

Studenci byli pytani o związek między znajomością języka drugiego a nauką języka polskiego jako obcego. Z ankiety wynika, że 66 studentów uczyło się języków obcych takich jak angielski, francuski czy rosyjski. Następnie na pytanie, czy to pomaga w uczeniu się języka polskiego, 29 odpowiada, że zdecydowanie tak; że czasami - 22, trochę - 19, ale dla 21 nie ma to żadnego znaczenia. W toku pracy nauczyciele stwierdzają, że wielu studentów, którzy utrzymują, że znają język drugi, w rzeczywistości nie opanowali go nawet dostatecznie. Z drugiej strony, studenci biorąc pod uwagę odrębność systemów gramatycznych swoich języków i porównując je z językiem polskim, nie widzą pomocniczej roli języka drugiego.

Nauczyciele wiedzą z praktyki, że student, który opanował już język drugi, łatwiej przyswaja sobie język polski, ponieważ posiada pewne doświadczenie i strategię uczenia się języka obcego. Ma już wyrobiony słuch fonematyczny, wyćwiczoną w pewnym zakresie pamięć asocjacyjną i wrażliwość gramatyczną.

Ankietowani studenci w przeważającej części mówią, że lubią się uczyć języka polskiego. Jednak 6 osób stwierdza, że nie lubi, a 5 osób zamiast dać konkretną odpowiedź, dopisuje od siebie: tak sobie. Tymczasem wymienione wyżej osoby w pkt. 6 ankiety wcześniej określiły, co spowodowało ich przyjazd do Polski. Dla 4 osób była to możliwość studiowania w Europie i jedyna możliwość studiowania. Dalszych 3 studentów również wymieniło "jedyną możliwość studiowania", 4 studentów przyjechało do Polski z powodu odpowiadającego im poziomu nauki, a 1 stwierdził, że studia w Polsce są tanie. A więc motywacja instrumentalna naszych studentów, jako chęć opanowania języka przydatnego do celu praktycznego - przyszłych studiów - nie zawsze musi się łączyć z sympatią do języka i narodu.

Z pewnością lepiej jest, gdy student odnajduje przyjemność, czy inne pozytywne odczucia, ucząc się języka polskiego. Sympatia do narodu i języka, który poznaje, może być stymulatorem w rozwijaniu pragnień poznania jak najszybciej i jak najwięcej, nie tylko języka, ale kultury i literatury. U studenta - obcokrajowca obok nadrzędnego celu, jakim jest rozpoczęcie studiów w Polsce w wybra-

nej uczelni, rodzi się potrzeba utrzymania dobrego i pogłębiającego się kontaktu z Polakami, co jest również istotnym motywem do nauki języka.

Istotną sprawą jest fakt, jak studenci-cudzoziemcy odbierają stosunek Polaków do siebie, jak czują się w innych warunkach, w nowym kraju. Upowszechnione są tradycyjne opinie o dużej tolerancji, życzliwości Polaków dla cudzoziemców. Tymczasem odpowiedzi respondentów przedstawiają inny obraz stosunku polskiego społeczeństwa do naszych studentów. Na pytanie, jak oceniasz stosunek Polaków do cudzoziemców, 20 osób oceniło go jako życzliwy; 10 osób jako bardzo przyjacielski; 6 osób jako bardzo przyjacielski i życzliwy; 11 osób nie wyraża zdania, w tym 2 dopisuje, że tylko nauczyciele w Studium są bardzo przyjacielscy; 16 osób uważa, że są obojętni dla Polaków, w tym 5 osób dodaje, że Polacy są czasami życzliwi i bardzo przyjacielscy; 6 osób uważa, że Polacy są nieżyczliwi, w tym 1 student z Jemenu dopisuje, że tylko kobiety są życzliwe. Właśnie ten student na marginesie ankiety pisze: "Polacy myślą o nas źle, dlaczego, ja nie wiem".

Określenie "dyskryminujący" pojawia się u 17 osób, w tym 11 osób podkreśla także inne, jak np. nieżyczliwy-obojętny z uwagą "niektórzy, czasami" (3), obojętny (3), nieżyczliwy (4), życzliwy (4), bardzo przyjacielski (4). Ciekawie może, reprezentanci jakich krajów odczuwają stosunek Polaków do nich jako dyskryminujący, czy obojętny. Nie są to przedstawiciele wyłącznie krajów afrykańskich (było ich 7), ale także 4 z krajów arabskich, 3 z krajów Magrebu i 3 z Ameryki Łacińskiej. Obojętny stosunek Polaków stwierdzają studenci z krajów arabskich (9), afrykańskich (3), Magrebu (1), Wietnamu (3).

Wietnamczycy (10) oceniają stosunek Polaków jako bardzo przyjacielski; z kolei jako bardzo przyjacielski i życzliwy 2 studentów z Ameryki Łacińskiej i 1 z krajów arabskich oraz 3 Wietnamczyków. Jako życzliwy 9 Wietnamczyków, 3 studentów z krajów arabskich, 2 studentów z krajów Magrebu, 3 Latynosów i 3 studentów afrykańskich. Studenci stwierdzający życzliwość Polaków to Arabowie (5) i 1 Peruwiańczyk. Dość duża wydaje się liczba studentów (11) nie wyrażających swojego zdania. Pochodzą oni z krajów arabskich (4), afrykańskich (3), z Wietnamu (2), z Magrebu (2). Jak więc z ankiety wynika, większość ludzi w Polsce demonstruje niechętny lub raczej obojętny stosunek do cudzoziemców. Tylko 33 z 84 respondentów od-

biera zachowanie Polaków jako życzliwe i przyjacielskie. Skąd bierze się ta nieprzychylność społeczeństwa polskiego do nich? Są dwie wyraźnie odczuwane przyczyny:

- 1) niechęć do tej części cudzoziemców, która posiadając pieniądze korzysta łatwo z luksusów życia,
- 2) lekceważenie, niedocenywanie lub brak wiedzy o odmienności kultury innego narodu.

Jeden z respondentów dopisał w ankiecie, iż nauczyciele uważają, że kultura polska jest wyższa od kultury innych narodów. Kilku studentów podkreśliło, że najbardziej życzliwymi ludźmi dla nich są nauczyciele w Studium. Nie należy przeceniać tej wypowiedzi, ale jednak trzeba zauważyć, że w pierwszych miesiącach nauki student pozbawiony rodziny i bliskich, musi być otoczony opieką w Studium: lektora - opiekuna, opiekuna grupy narodowościowej, pielęgniarki, lekarza, referentów sekcji zajmujących się dokumentacją dotyczącą studentów, dyrektora do spraw dydaktycznych, pracowników domu studenckiego itd. Oczywiście, zastana rzeczywistość w Studium i oferowana opieka nie zawsze satysfakcjonują cudzoziemców. Zachowanie Polaków, ich sposób bycia i obyczajowość często są niezgodne z wcześniejszymi wyobrażeniami i informacjami posiadanymi przez przyjeżdżających do Polski studentów. Na przykład studenci z Ameryki Łacińskiej zawsze odbierają Polaków jako ludzi oziębłych, niewrażliwych i nietowarzyskich, Arabowie zaś zdecydowane postępowanie nauczyciela czy jego konsekwentne działanie interpretują sobie jako brak sympatii i nieżyczliwość.

Wrażenie nieprzychylności społeczeństwa wobec cudzoziemca powoduje, że czuje się on jakby poza jego nawiasem. Wcześniejsze wyobrażenia i oczekiwania sympatii ze strony Polaków kończą się rozczarowaniem, w rezultacie więc cudzoziemcy izolują się od społeczeństwa polskiego, poprzestając na własnym środowisku, w którym też nie zawsze dobrze się czują ze względu na przypadkowość doboru w grupie, w pokoju i akademiku.

Jak rozwiązują studenci-cudzoziemcy swoje trudności w nauce i w nowych warunkach?

Napotykają oni ciągle trudności i kłopoty w nauce i życiu codziennym. Wypowiedzi studentów wykazują, że najchętniej korzystają z pomocy starszych kolegów (44), potem nauczyciela (39), ale są i tacy, którzy nie szukają nigdzie pomocy (16). Aż 34 studentów szukało pomocy u Polaków. Nie wiemy, czy wynika to z braku umię-

tności radzenia sobie z problemami, czy też z niechęci do powierzenia swoich kłopotów innym. Nie wszyscy łatwo wchodzą w kontakty towarzyskie czy społeczne.

Studenci zapytani, gdzie wykorzystują swoje umiejętności językowe, podają jedyne miejsce, w którym to czynią - Studium i lekcje oraz załatwianie różnych spraw i zakupów (52). 32 studentów ma możliwość spotkań z polskimi kolegami i znajomymi Polakami. Kontakt z językiem polskim poza Studium studenci mają przez oglądanie TV (53 osoby), słuchanie radia (33 osoby), oglądanie filmów w kinach (57 osób), uczenie się piosenek polskich (16), czytanie książek i gazet (47). Studenci podają tutaj po dwa, trzy czynniki równocześnie rozwijające sprawność językową.

Wiadomo powszechnie, że jeżeli pozwolą na to warunki finansowe, nasi słuchacze chętnie zamieszkują u polskich rodzin. Odczuwają potrzebę kontaktu językowego z Polakami. Zgromadzeni w akademiku, obracają się przeważnie w swoich kręgach narodowościowych i porozumiewają się w swoim języku.

Postawa nauczyciela ma zdecydowanie duży wpływ na poziom i utrzymanie motywacji uczenia się języka polskiego. Jego gotowość psychiczna, kompetencja psycholingwistyczna, dobór metod nauczania i odpowiednich środków poglądowych, a także konsekwentna postawa w przebiegu procesu nauczania mają istotne znaczenie. Uczący powinien wytwarzać u studenta przekonanie o celowości i sensowności jego działań językowych. Powinien też wytworzyć u niego przeświadczenie o użyteczności tego, czego się uczy i przekonanie, że uzyska przynajmniej dostateczne wyniki.

Wypracowanie u uczącego się takich cech, jak cierpliwość, wyrozumiałość czy życzliwość, jest tak samo ważnym czynnikiem jak prawidłowe działanie metodyczne. Można zauważyć, że studenci-cudzoziemcy nawet bardziej preferują u nauczyciela przyjazne nastawienie do nich, niż doskonały warsztat metodyczny. W przekonaniu studenta-cudzoziemca nauczyciel dobry to nauczyciel życzliwie do niego nastawiony. Nauczyciel języka polskiego w Studium to zawsze z urzędu opiekun grupy, którą uczy.

Na stworzenie dobrej atmosfery w przebiegu pracy i nauki ma wpływ stosunek interpersonalny nauczyciel - student. Najkorzystniejsza jest sytuacja, gdy obie strony wywodzą się z tego samego kręgu kulturowego i mają podobną wrażliwość. Najczęściej jednak tak nie jest. Toteż przy zaistniałych różnicach postaw, jako waru-

nek poprawnego współdziałania, zachodzi potrzeba wzajemnej akceptacji i tolerancji. Swoją postawą nauczyciel powinien budować motywację u studenta. Jedną z takich sił budujących jest nagroda w postaci pochwały, dobrej oceny, słów zachęty, przytaknięcie itd. Dlatego należy szukać takich sytuacji, szczególnie w początkach nauki, które by potwierdziły skuteczność poczynąń i wzbudziły zadowolenie.

Uczący w Studium ma do spełnienia bardzo różne zadania. Musi rozszerzać studentom wiedzę podręcznikową, wychodzić poza zakres programu, przystosować zadania do bieżących potrzeb i zainteresowań studentów. Nauczyciel zmuszony jest do ciągłej modyfikacji metod pracy ze względu na wiek i różny skład narodowościowy grup, powinien on też posiadać motywację do takiego przygotowania studentów w swojej grupie, aby mogli osiągnąć wysoki stopień kompetencji komunikacyjnej języka polskiego i jej przydatności do późniejszych studiów. Motywacja nauczyciela w pracy z grupą może ulegać zakłóceniom. Przyczynami tego mogą być: duża rozpiętość wiekowa w grupie, brak znajomości języka obcego ułatwiającego początki nauki i najprostszej komunikacji z kolegami i nauczycielem, uprzedzenia rasowe i klasowe w grupie, różna percepcja zjawisk kulturowych, politycznych i obyczajowych, różne poziomy inteligencji, temperamentu i wiele innych.

Wymienione wyżej zakłócenia są przyczyną rozlicznych stresów, jakich doznaje nauczyciel. Dopiero wieloletnia praktyka w pracy z cudzoziemcami pozwala na dobre radzenie sobie z trudnościami.

Wnioski

Przedstawione powyżej niektóre problemy motywacji uczenia się przez cudzoziemców języka polskiego wyraźnie ukazują, że podporządkowana jest ona celowi, jakim są studia wyższe. Czynnikiem mającym wpływ na powstanie tej motywacji jest przede wszystkim zdobycie dobrego zawodu o profilu technicznym.

W czasie uczenia się języka polskiego w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, a więc w okresie szczególnie trudnym, bo przypadającym na adaptację w Polsce, początkowo silna i wcześniej już uformowana motywacja ulega różnym wahanom i w związku z

tym osłabieniu. Czynnikiem osłabiającymi są: trudność języka polskiego, braki w przygotowaniu ze szkoły średniej, brak zdolności językowych, pamięci i koncentracji, negatywny stosunek Polaków do cudzoziemców, przypadkowy wybór kierunku studiów, brak sukcesów w nauce na poszczególnych etapach, niezbyt dobre warunki uczenia się i mieszkania.

Student, który jest świadomy odpowiedzialności za własną postawę i wybór celu, student silnie motywowany i wytrwały nie poddaje się stresującym czynnikom. Jest jednak duża grupa osób o mniejszej odporności psychicznej, u której motywacja nie zawsze jest utrzymywana na odpowiednim poziomie. Nie zapominajmy też, że jakkolwiek uznajemy ich za ludzi dojrzałych, to jednak są to ludzie bardzo młodzi, w większości odłączeni od rodzin i środowisk, zdani na własne siły i bardzo samotni.

Ogromna więc do spełnienia rola przypada nauczycielowi języka polskiego w utrzymywaniu motywacji uczenia się tego języka. Powinien być to pedagog orientujący się w sprawach politycznych, społecznych, kulturowych i obyczajowych kraju uczącej się młodzieży. Jego pracę ze studentami powinna cechować życzliwość, sprawiedliwość i tolerancja. Nauczyciel powinien rozumieć przyczyny tak pozytywnych, jak i negatywnych reakcji studentów i znać typy zachowań właściwych danej nacji.

Jeśli chodzi o metody nauczania, to wybór należy również do nauczyciela prowadzącego grupę. On sam organizuje proces nauczania w swojej grupie, odpowiada za stopień osiągniętej kompetencji komunikacyjnej i w związku z tym dokonuje wyboru metody. Najczęściej łączy się metodę audiolingwalną z kognitywną, a kompetencja komunikacyjna jest wzbogacona kompetencją językową.

Nauczyciel wykazujący inicjatywę w organizowaniu ćwiczeń językowych oraz aktywną i kreatywną postawę przyczyni się do utrzymania motywacji cudzoziemców do uczenia się języka polskiego.

ANKIETA

1. Kraj i wiek
2. Pochodzenie społeczne i miejsce zamieszkania:
 - a) inteligentkie
 - a) miasto duże - małe

- b) chłopskie
 - c) robotnicze
 - d) kupieckie
 - e) rzemieślnicze
 - b) wieś - w oddaleniu od miasta
 - c) wieś - blisko miasta
3. Zawód rodziców: ojciec..... matka
4. Wykształcenie rodziców
- a) nie mają w ogóle wykształcenia
 - b) niepełne podstawowe
 - c) średnie
 - d) wyższe
5. Co robiłeś przed przyjazdem do Polski:
- a) chodziłem do liceum
 - b) studiowałem w kraju
 - c) pracowałem
 - d) inne
6. Jakie czynniki miały wpływ na decyzję przyjazdu do Polski na studia:
- a) możliwość studiowania w Europie
 - b) ustrój społeczno-polityczny w Polsce
 - c) poziom nauki w Polsce
 - d) wiedza o Polsce i Polakach
 - e) była to jedyna możliwość studiowania
 - f) inne
7. Jaki jest cel Twoich studiów:
- a) zdobycie dobrego zawodu
 - b) podniesienie pozycji społecznej
 - c) chęć zdobycia dużej wiedzy
 - d) osiągnięcie lepszych niż rodzice warunków materialnych
8. Jak oceniasz swoje przygotowanie do studiów po szkole średniej:
- a) bardzo dobre
 - b) wystarczające
 - c) niewystarczające
9. Jak oceniasz obecnie swój poziom sprawności językowej potrzebny do studiowania:
- a) bardzo dobry
 - b) dobry
 - c) dostateczny
 - d) słaby
 - e) niedostateczny

10. Czy osiągnane wyniki są zgodne z Twoimi zdolnościami:
a) tak
b) nie - dlaczego
11. Jaki kierunek studiów wybrałeś Dlaczego?
a) zgodnie z zainteresowaniami
b) byłem wytypowany
c) zgodnie z wolą rodziców
d) przypadkowo
e) inne
12. Jeżeli masz trudności w nauce, to z jakiej przyczyny?
a) brak zdolności do języków
b) brak dobrego przygotowania ze szkoły średniej
c) słaba dyscyplina wewnętrzna
d) częste choroby
e) złe samopoczucie
f) brak chęci do nauki
g) zły system nauki w Studium
h) zły kontakt z nauczycielem
i) zbyt duże obciążenie programem
j) brak pamięci i koncentracji
13. Czy jesteś zadowolony z organizacji nauki w Studium:
a) zdecydowanie tak
b) raczej tak
c) nie mam zdania
d) nie
14. Czy uczyłeś się języka obcego? tak nie
15. Czy to pomaga w uczeniu się języka polskiego?
a) zdecydowanie tak
b) czasami
c) tylko trochę
d) nie ma to znaczenia
16. Czy lubisz się uczyć języka polskiego? tak nie
17. Jakie czynniki mają na to wpływ?
a) przydatność języka w przyszłych studiach
b) dobry kontakt z kolegami i Polakami
c) dobre i ciekawe metody nauczyciela
d) chęć zbliżenia się do kultury polskiej i Polaków
18. Gdzie masz okazję mówić po polsku?
a) tylko na lekcji w Studium
b) z polskimi kolegami i znajomymi Polakami
c) przy załatwieniu różnych spraw i zakupów
19. Jak oceniasz stosunek Polaków do cudzoziemców?

- a) bardzo przyjacielski d) nieżyczliwy
b) życzliwy e) dyskryminujący
c) obojętny f) nie mam zdania
20. Jakie czynniki zniechęcają Cię do nauki języka polskiego?
a) trudność języka polskiego
b) sposób prowadzenia lekcji języka
c) treść i układ podręcznika
d) brak sukcesów w nauce
21. Który według Ciebie etap nauki i pobytu w Polsce był najtrudniejszy?
a) pierwsze dni
b) pierwsze tygodnie
c) początki nauki innych przedmiotów
d) inne
22. Jak radziłeś sobie z trudnościami w nauce języka polskiego?
a) prosiłem o pomoc kolegów
b) zwracałem się do nauczyciela
c) kontaktowałem się z Polakami
d) nie zwracałem się do nikogo
23. W jakim stanie psychicznym jesteś obecnie w porównaniu z początkowym okresem pobytu w Polsce i uczenia się języka:
a) znacznie lepszym
b) trochę lepszym
c) tak samo
d) trochę gorszym
e) zdecydowanie gorszym
24. Czy umiesz samodzielnie pracować? tak nie
25. Czy rozwijasz sprawność językową przez:
a) naukę w Studium
b) częste rozmowy w różnych sytuacjach
c) czytanie książek i gazet
d) oglądanie telewizji
e) słuchanie radia
f) oglądanie filmów
g) uczenie się piosenek polskich
h) inne
26. W jakim stopniu posiadasz dyscyplinę wewnętrzną:
a) wysokim c) dość słabym
b) wystarczającym d) niskim